NR 2 | 2014
ÅRGÅNG 16

MEDLEMSTIDNING

ÖckeröÖarnas

SLÄKTFORSKAR FÖRENING

Ångbåtsbryggan vid Hönö Heden

Kröckle Kyrka, Hönö Röd

Ordföranden har ordet

Fin sommar

Höstregn, vind och åska har intagit våra öar, efter en fantastisk sommar, kan inte minnas att vi haft en sådan fin sommar sen 50-talet, som man minns som liten. Där man kunde springa barfota på de då nya oljegruslagda vägarna, förutom de vanliga grusade vägarna som Bertil Olsson höll fina med sin stora ”vägskrapa” som också saltades. Kan fortfarande känna hur varmt det var under fötterna.

Vandring i gammla Göteborg

Nu står vi ånyo inför en släktforskarhöst, som vi skall fylla med aktiviteter. Den 15 september var vi ett tappert gäng på ca 15 medlemmar som skulle vandra under Göteborgs vallgravar trodde vi. Det blev en vandring i Gamla Göteborg där vi fick en Historisk berättelse hur det var i Göteborg på den tiden då staden var befäst, vi var ner under Gamla Salgrenska i avlopps- tunnlarna och fick en fin historieberättelse hur det var då den byggdes. Mycket bra guide tyckte vi.

Pilgrimsresa istället för Dalsland

Under våren gjordes en föreningsresa upp till Dalsland, som jag inte vara med på. Men enligt dem som var med, så var den uppskattad. Min fru o jag vandrade resten (500 km) av vår Pilgrimsresa på ”El Camino” till ”Santiago De Compostela”, helt fantastiskt. Tyvärr fördärvade jag mina knän, och är inte OK ännu, men ligger i hårdträning hos Sjukgymnasten. Men detta hindrar mig inte att sköta ordförandeskapet i vår förening.

Höstmöte

Vi har bokat in ett höstmöte den 5 november kl. 18.00 i Missionskyrkans Festvåning på Hönö. Där vi skall få lyssna på Brittmo Bernhardsson som skall hålla ett föredrag under rubriken: ”Gömda o glömda kvinnor på Göteborgs residens”. Välkomna då.

Döskivan

Vår nya styrelsemedlem Barbro Parment har varit på Släktforskardagarna i Karlstad. Och föreningen har köpt, genom henne den nya ”Döskivan” som är installerad på bibliotekets datorer i Släktforskarrummet. Datorerna är förresten alldeles nya, med stora 28” skärmar lite lättare att leta i Arkiven. Vi tackar biblioteket för denna investering. Vi kommer som vanligt att träffas på Biblioteket alla måndagar under hösten mellan kl. 17.00-19.00 med någon som är ansvarig.

Ha en god släktforskarhöst.

Ordförande

Claes-Göran Sörensson

Välkomna till vårt höstmöte

5 november kl 18:00

Missionskyrkans Festsal på Hönö

Vi kommer att få lyssna till
Brittmo Bernhardsson
som kommer att berätta för oss om
Gömda och glömda kvinnor på Göteborgs Residens

Som vanligt bjuder vi på kaffe m dopp och kommer att ha lotteri

Välkomna

Heden II

Inledning, källor

I del I av min gårdsgenealogi för Heden ville jag försöka knyta ihop de gårdar som funnits inom överskådlig tid med de historiska för att förhoppningsvis komma fram till den ursprungliga gården. Dessutom är den ett sätt att komplettera Grauers redogörelse och återskapa de promenader som gjorts i nutid. Under insamlandet av materialet fick jag fram alla de data som jag nu har använt till del II. Jag har granskat dem igen och funderat. Några större fel har jag inte upptäckt, men det har framkommit några små saker som behövt ändras och några kompletteringar. Den period som är svårast är slutet av 1700-talet till mitten av 1800-talet. Det är främst denna jag försöker reda ut här.

De tre stora delarna av släktforskning är person-, gårds- och hembygdsforskning. Den senare berör hela socknen och häradet och inte bara en enskild gård. Gårdsforskning kanske inte så många ägnat sig åt, men det finns böcker om man vill lära sig mer (t.ex. i serien av Clemensson, där den dock ingår i hembygdsforskning). Det som kan vara intressant med gårdsforskning är att få veta varifrån den gård man härstammar från har utvecklats genom åren och som i Heden del I få fram den ursprungliga gården som sedan utvecklats till en by. Man kan få fram hur naturen ändrats genom landhöjning, hur vägar dragits, hur en gård bebyggts med hus, avsöndring av torp, bysamverkan och mycket annat. Man kan hitta namn på olika naturföreteelser, åkrar och ängar, vilka fallit i glömska. Det är också ett sätt att hitta saker om hembygden och personerna som man inte gjort på annat sätt. Vid skiftena skrevs protokoll som visar hur man organiserade och fördelade arbetet mellan gårdsägarna. T.ex. blev det nödvändigt att transportera stora mängder sten från gamla gärdsgårdar som nu blivit inaktuella. Man gjorde överenskommelser om vägar och diken och annat. Det var mycket sådant som upptog våra anfäders tankar och känslor då.

Det är inget lätt arbete att få ihop det. Källorna är inte fullständiga och ibland motsägelsefulla. Det har gjorts fel. Åtkomstpapper har kommit bort. Man har ärvt fastigheter, köpt av syskon och köpt på allmän auktion. Man har delat fastigheter så att det blivit nya bråktal på mantalet, vilka är svåra att förstå, och man har slagit ihop fastigheter genom giftermål.

Jag försökte först att få ihop det matematiskt genom att analysera bråktalen för mantal. Det gick inte som enda metod. Ett exempel är Erik Jonsson som ärvde 3/64 efter svärfadern Lars Olsson. Så småningom hade han bara 2/192, medan svågern, lotsen Olof Larsson, hade 1/48. Matematiskt är det enkelt att analysera, men det går inte ihop: 3/64 är 9/192 och 1/48 är 4/192. Det fattas 3/192, alltså 1/64. Vart har den tagit vägen? Under 1900-talet delades flera fastigheter till nästan orimliga bråktal (t.ex. 29/40960), men då är det trots detta lättare att få ihop ägandeförhållandena genom att källorna är rikligare och mer bevarade, och att det kan finnas muntliga uppgifter.

Det gick inte heller att följa mtl (mantalslängderna) år för år och se hur personerna avlöser varandra genom arv med allt mindre bråktal. Rätt som det är har någon bytt plats! Ibland kan man räkna ut varför, som i fråga om Lars Olsson, far till Olof Larsson ovan. Han kom från gård 1a och gifte sig med Britta Olsdotter från gård 2 och skrevs sedan efter hennes far och inte efter hans far längre ner i längden. Han ärvde 1/32 efter sin far och hon 1/64, tillsammans 3/64. Lars och Britta övertog säkert hennes föräldrahem, medan Lars 1/32 aldrig bebyggdes, utan genom byte fick utgöra en del av Brittas bror Anders på Hälsö utbruk på 3/64 (mitt antagande). Det fanns inte utrymme på den gården för två delar på vardera 3/64.

Figur 1. Lotsutkiken på Hulta vale. Det är väl sannolikt att den på Heden såg likadan ut, där den låg på Nästås på sitt stenfundament som nu tyvärr till stor del är raserat (det är ju ett kulturminnesmärke som bordet vårdats).

Min genomgång av den ena viktiga källan till gårdsforskning, domböckerna, har kommit till 1787. Det finns lagfarter och uppgifter vid arvstvister och andra uppgörelser om Heden i materialet efter 1787, men det skulle ta för lång tid att gå igenom det nu. Jordeböckerna är den andra av de två för gårdsforskning viktigaste källorna. Men jag hittade uppgifter i Lantmäteriets äldre material där man redovisar vad som avhandlats vid tinget, varför det inte verkade nödvändigt att själv gå igenom dessa digra källor.

Lantmäteriet har digitaliserat sina historiska kartor. Man kan leta sig fram dit (googla på lantmäteriet historiska kartor) och ganska enkelt installera läsningsprogrammet DjVu för att kunna se kartorna. Den nyttigaste kartan (med tillhörande omfattande text) för min forskning har varit Laga skifte 30 juni 1924 (påbörjat 1922). Där har man gjort en utredning av ägandeförhållandena från första kända åtkomst fram till skiftet. För varje gård av de 14 som finns på en karta från Laga skifte 1843 (påbörjat 1842) och som finns med i Heden del I har man i ett rutnät mycket tydligt, men inte alltid fullständigt, visat hur gårdarna delats och kommit att bilda de 14 med bokstäverna A till O på kartan (Heden 1:10-1:23).

Lantmätaren hade det inte lätt 1922. Vid det första sammanträdet var det oklart med delägarna: *”alldenstund någon tillförlitlig förteckning över delägarne och deras hemmansdelar icke kunde för tillfället åstadkommas på grund av invecklade äganderättsförhållanden..”* Alltså måste man ha ett nytt möte när detta var utrett. Sedan orkade lantmätaren inte göra någon utredning:… *”hade undertecknad lantmätare verkställt utredning beträffande äganderättsförhållanden så långt tillbaka i tiden som företedda handlingar medgivit, men undersökningsmaterialet hade varit av den vidlyftiga beskaffenhet att någon fullständig utredning icke nu kunnat framläggas.”* Samtliga delägare och förrättningsmän ansåg dock att detta tillfälle var lämpligt för en utredning rörande fastebrev och åtkomsthandlingar: *”vissa delägare har lagfart å större mantal än för vilka de innehava jord och andra åter sakna helt eller delvis fastebrev och åtkomsthandlingar, varjämte lagfarter blivit meddelade å mantal genom kungörelse”*. Man beslöt att återigen bordlägga ärendet och vid ett nytt sammanträde gå igenom samtliga handlingar (vilka sedan medtogs som bilagor som vi nu kan ha stor nytta av). Samtliga ville att Laga skiftet från 1842-43 skulle fortsätta att gälla (för att undvika mycket arbete och kostnad med flyttning av hus och omrösning av ägorna). Detta skifte finns lyckligtvis också med i sin helhet. Det enda nya 1922-24 var att man skrev in att vägen till lotsutkiken skulle få användas av samtliga delägare, dock med iakttagande av gå på berget för att undvika skador på åker och äng.

Med hjälp av de källor jag gått igenom har jag själv i ett rutnät placerat in alla personerna i gårdarna A-O och kombinerat dem med de ursprungliga gårdsägarna i början av 1700-talet. Det visar ett sätt att redogöra för ägarbytena genom generationerna. Det har använts t.ex. i boken om Tjuvkil. Innan dess är det inte så många personer det gäller, men det är inte helt lätt ändå. Även under 1600- och tidiga 1700-talet kan man använda mtl och jordeböcker från svensk och norsk tid, liksom även domböcker från svensk tid.

Under norsk tid till omkring 1660 är jordeböckerna glesa. I de tidiga böckerna tas bara en person med (den störste och viktigaste ägaren), trots att det fanns mer än en ägare. Mtl, som kallas extraskattemantal, är svårtolkade. De upptar, till skillnad från jordeböckerna som endast redogör för gårdarnas ägare, de enskilda personerna. Dessa indelas i olika grupper av skattebetalare som gårdsägare, husmän, strandsittare och drängar och finns i olika serier, ibland flera för samma år. Den bästa källan till släktskap och ägandeförhållanden före 1660 är länsräkenskaperna, främst längderna över den s.k. gårdstagan. Man betalade en högre avgift vid övertagande av en kronogård (förstatagan) och sedan en lägre vart tredje år (treårstagan). Men det krävs en tolkning av materialet, vilket inte är fullständigt. Man kan genom de olika uppgifterna i länsräkenskaperna lägga på lager efter lager av personuppgifter som jag gjort i min bok; Jordeböcker, mantalslängder med olika yrkes- eller statusbeteckningar enligt ovan, tagelängder med släktskapsuppgifter, huvudtionde med uppgifter om giftermål, böteslängder och vraklängder.

I det följande upprepar jag kortfattat lite av det som finns i min bok Havet var vårt liv (1995) för att få ett sammanhang. Man kan även använda översikten över släktsambanden från artikeln Heden I:

Översikt över gårdarna delning och samband med nutiden

1600-1700-talet	1700-talet	Kartan 1824	Grauers	1900-talet
Gl Olof Anderss-Olof Rasmuss	Olof Olss	A. Berndt Pettersson	18. Berndts-Olles	Nisses
Måns-Bryngel				
U Olof Anderss-Jacob Anderss	Olof Börgess	B. Torger Andersson	5. Anders Torgersso	Ernsts och Annies
Gl Olof Anderss	Olof Eskilss	C. Helena Svensdotter	20. Eliassons	Skomakarns
U Olof Anderss	Olof Börgess	C. Olof Anderss g m H Sd		
Gl Olof Anderss	Olof Eskilss	D. Andr Forsb Kalven	21-22. Kristina Alex+Nikl Nilss	Aldos
Gl Olof Anderss	Olof Eskilss	E. Olof Olsson d.y. f 1793	7. Fastreras	Ragnar Wanloos
Måns-Bryngel				
Gl Olof Anderss	Olof Eskilss	F. Lars Andersson Fotö	9. Lille-Larses	Astors
U Olof Anderss	Olof Börgess	G. Olof Persson Grötö	8. Smens	Arne Hanssons
Måns				
Gl Olof Anderss	Olof Olss	H. Joh Fredr Olss	11. Jannes	Strykerskans
U OIof Anderss	Olof Börgess	J. Johannes Berndtss	12. Skräddarns	Gottfrids
U Olof Anderss	Olof Börgess	K. Andreas Henrikss	10. Zackrises	Zackrises
U Olof Anderss	Olof Börgess	L. Andreas Erikss	14. Erikes	Erikes
Gl Olof Anderss	Olof Olss	M. Petter Olss	15+16+17. -Anners, Träskarns, -Olles	≥
Måns		N. Anders Andersson	19. Anners-Annerses	≥
Gl Olof Anderss		O. Erik Jonss arv.	- -	

Hedens delningar

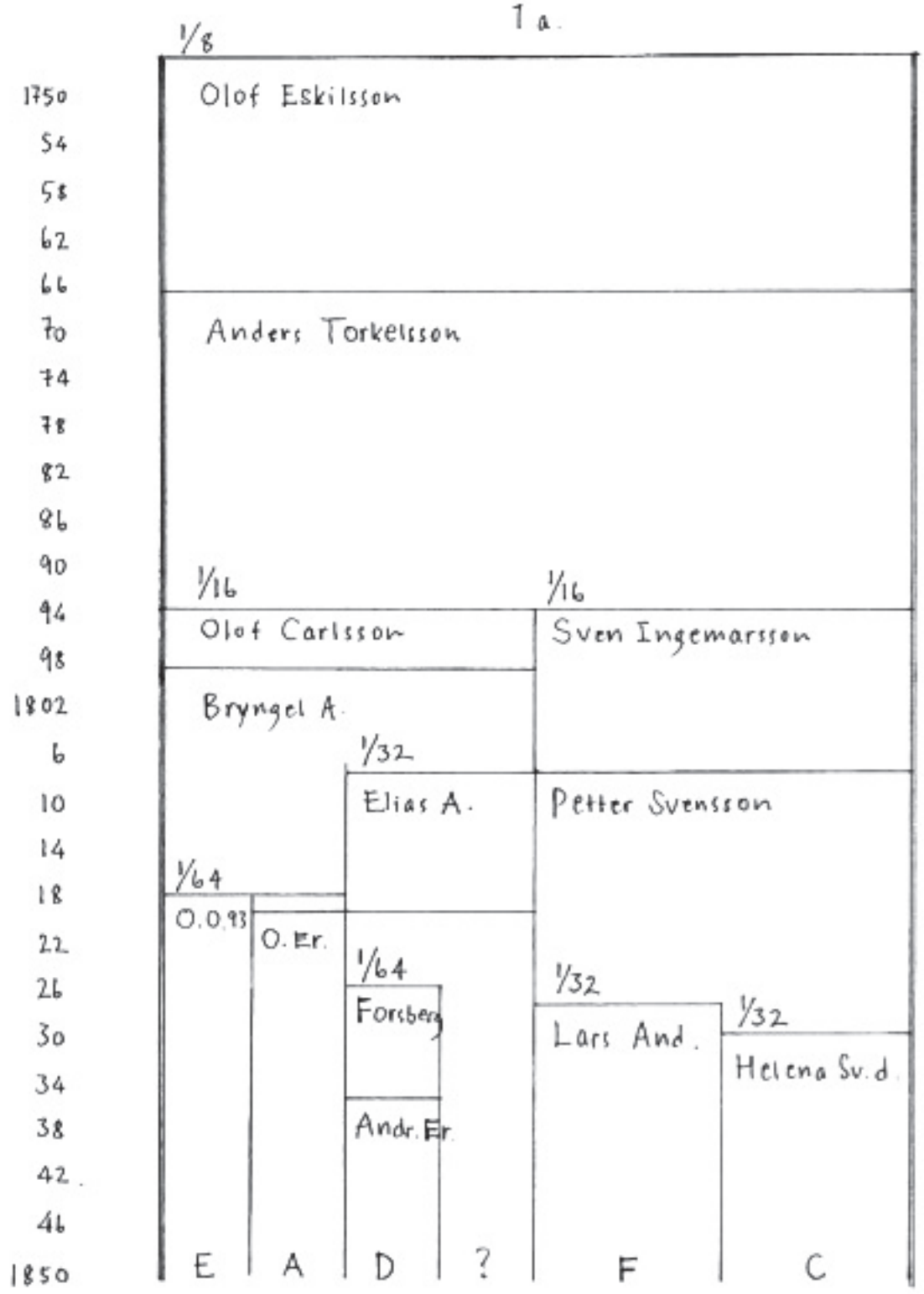
Den första delningen av Heden som skildras i bevarade källor gjordes 1612. Då avled Anders Månsson, sonson till den förste ägaren Gunne. För gården skrevs från och med då Sven Jacobsson som var gift med Anders syster Kerstin, och Erik Andersson som blev gift med Anders änka Anna. Detta går att säga med tillräcklig säkerhet genom att följa gårdstagan framåt i tiden. Så småningom övertogs den här gården av Anders Månssons son Olof, född omkring 1601. Han kallas av mig i det följande gamle Olof. Hans gård utgjordes av halva Heden och ägdes i början av 1700-talet av Olof Rasmusson från Öckerö. Med Olof Rasmusson gick gården ur släkten, då han gifte om sig med Maret Hansdotter från Hälsö. Efter Olof Rasmusson ägdes denna halva del av Heden av mågarna Olof Olsson som ägde det som 1842-43 kom att bli A och M (samt en del som är lite oklar) och Olof Eskilsson som ägde området C,D,E, F och L i den sydöstliga delen av Heden. Angående A-O se översikten på föregående sida och kartan här nedan.

En del av Heden ärvdes av gamle Olofs måg med samma namn, unge Olof Andersson. Hans dotters måg Olof Börjesson från Rörö övertog denna fjärdedel av Heden. Han bodde i och ägde den västra delen av Heden, motsvarande B,G,H,J och K.

Svens och Kerstins del ärvdes av deras tre söner, vilka med modern skrivs åren 1634-42 i längderna över tagan. Pers och Måns delar försvann, medan Anders Svenssons del blev kvar och sedan övertogs av hans son Måns. Detta är den fjärde delen av Heden i början av 1700-talet och utgjordes av den norra del av Heden som 1842-43 kallades N och några delar som köptes upp av A, G och E.

Figur 3. Förenklad karta från 1842-43 utvisande ägornas fördelning mellan de 14 ägarna. I texten hänvisas till de här bokstäverna. Raden med smala åkertegar till höger (i söder) är Nya gärdet, medan de andra i norr är Gamla gärdet (då mest kallat Stora gärdet). Man kunde ha högst tre skiften; en ägare hade ett enda, åtta ägare två och fem ägare tre. Tomternas placering överensstämmer väl med dem på en karta från 1824 som finn med i boken Hönö – de fyra byarna ö (1992).

Ta.
1/8
1750
54
58
62
66
70
74
78
82
86
90
94
98
1802
6
10
14
18
22
26
30
34
38
42
46
1850
Olof Eskilsson
Anders Torkelsson
1/16
Olof Carlsson
1/16
Sven Ingemarsson
Bryngel A.
1/32
Elias A.
Petter Svensson
1/64
O.O.93
O. Er.
1/64
Forsberg
Andr. Er.
1/32
Lars And.
1/32
Helena Sv.d
E
A
D
?
F
C

Gård 1 a

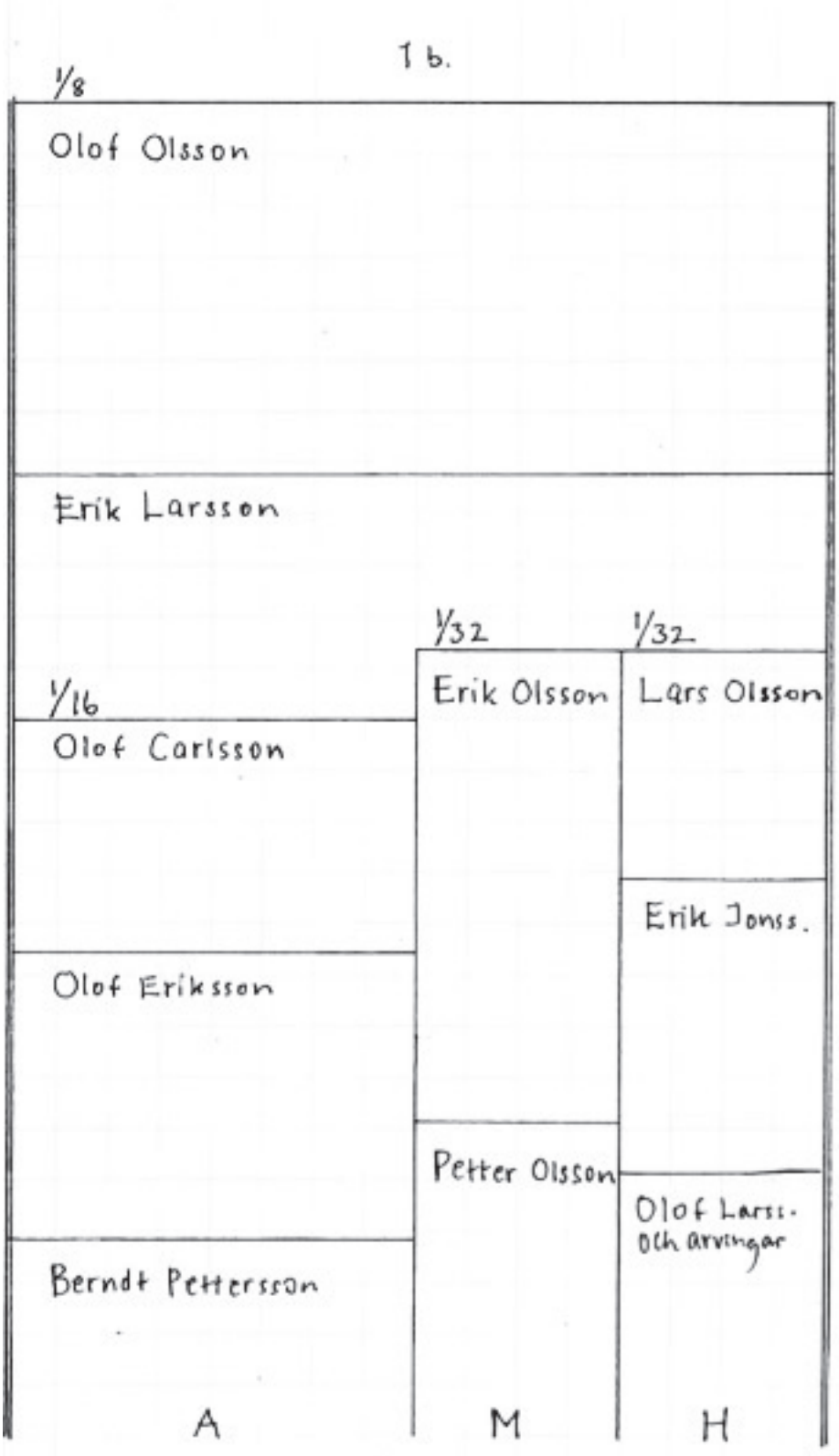
Gårdarna 1a och 1b ingick från början i en enda gårdsenhet som ägdes av Olof Rasmusson, som var född på Öckerö, och utgjorde halva Heden. Efter Olof Rasmusson övertogs den ena halvan av gården av ostindiefararen och lotsen Olof Eskilsson från Torsby på Inland. Han gifte sig 1744 med Olof Rasmussons dotter Börta, som tidigare hade varit gift med Lars Hansson från Fotö.

Efter Olof Eskilsson och Börta övertog deras dotter Lena och hennes man Anders Torkelsson från Ramsön i Jörlanda socken hela gårdsdelen. Han hade f.ö. en syster, Anna, som var gift i Röd och en syster Ingegerd som var gift med fiskaren Jon Alfsson och bodde i ett hus på Heden. Anders och Lena levde till 1791-92. Barnen var kanske för unga för att ta ansvar för gården, men äldste sonen Bryngel var född 1768. Efter Anders och Lenas död såldes i alla fall halva gårdsdelen till Sven Ingemarsson och Helena Jonasdotter från Harestad. De hade inget släktskap. Efter Svens död övertogs denna 1/16 av Helenas andre man Petter Svensson från Torslanda. När gården överläts nästa gång var det med hälften till vardera på Heden kvarboende dotter. Johanna Svensdotter blev gift med Lars Andreasson från Fotö och bildade kartans gård F. Helena Svensdotter gifte sig med Olof Andersson från Heden. Han kom från en annan av Hedens gårdsdelar (B), och deras andelar slogs ihop till C. Helena fick enligt ovan 1/32, och Olof ärvde 1/64, så det blev 3/64.

Det tog alltså några år innan Anders Torkelssons barns kvarvarande 1/16 kunde övertas av dem. 1793-98 sköttes den tillfälligt av Olof Carlsson på gårdsdelen A. Från 1798 kunde så Bryngel Andersson med brodern Tönnes och systern Elisabet (Johanna Elisabet) stå för sin 1/16. 1808 delades den mellan dem och brodern Elias.

Tönnes och syskonen sålde 1817 1/64 till lotsen Olof Olsson d.y. (född 1793) från B. Han fick inte plats på sin hemgård och var gift med en utsocknes kvinna (Johanna Hansdotter från Harestad), varför han blev tvungen att söka sig mark på andra ställen. Olof Olsson d.y. bildade på det här sättet och genom köp av 1/32 av gård 3 (se denna) gårdsdel E som omfattade 1/16. Det ser ut att fattas 1/64. Den kan ha kommit från Elias Anderssons 1/32 (se nedan). År 1819 såldes den andra 1/64 till Olof Eriksson i A.

Elias Andersson ägde 1/32, men verkar 1825 ha överlåtit hälften på tulljaktkarlen Andreas Forsberg på Kalven. Efter några år bildade mästerlotsen Andreas Eriksson från A gårdsdelen L av denna 1/64 (kallad D) och en liten del av B.

1 b.
1/8
Olof Olsson
Erik Larsson
1/32
1/32
1/16
Erik Olsson
Lars Olsson
Olof Carlsson
Erik Jonss.
Olof Eriksson
Petter Olsson
Olof Larss. och arvingar
Berndt Pettersson
A
M
H

Gård 1 b

Olof Olsson från Gårda gifte sig till sin del på Heden 1740. Han var lots och blev ägare till 1/8 (räknat efter helt). Alla åtkomsthandlingarna förstördes senare genom brand, men 1819 vittnade de olika gårdsborna om ägandeförhållandena för åtminstone 1/32. Även Olofs svärfar Olof Rasmusson hade flyttat till Heden (från Öckerö), så denna 1/8 var inget arvegods, utan vad som kallades avlingegods.

1768 testamenterade Olof halva gården till äldsta dottern Helena och hennes man Erik Larsson från Gårda, sannolikt mot skötsel på ålderdomen. Annars skulle enligt lagen som gällde då en syster bara ärva hälften av en broder. Nu hade detta visserligen satts ur spel här 1759 så att syskonen skulle ärva lika mycket, vid arvskiftet efter Olofs hustru som avlidit året innan, men testamentet ändrade på det ytterligare.

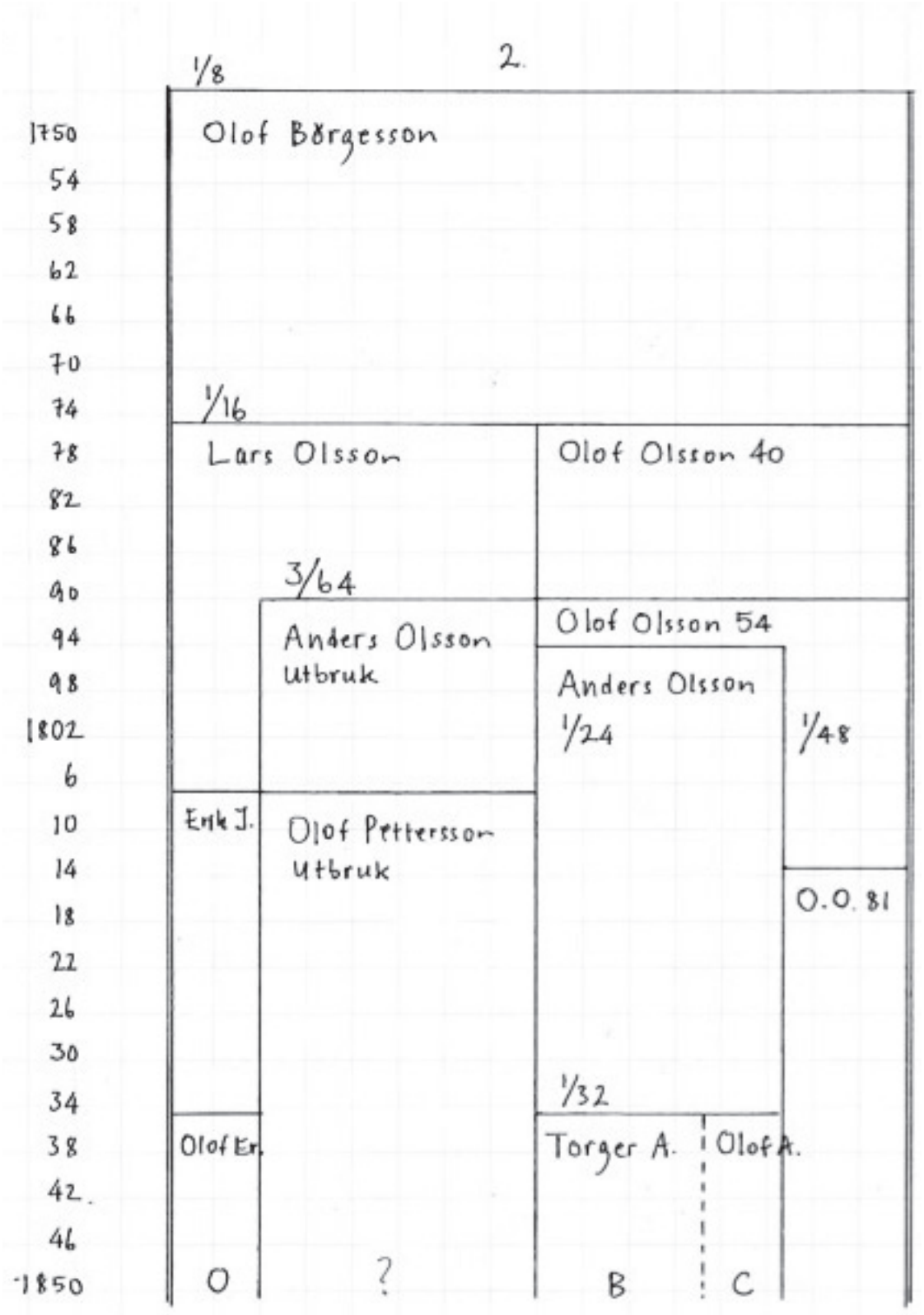
Nu var Olof inte så gammal. Han var född 1719, men han kanske var sjuklig och i alla fall änkling. Mågen Erik skrevs från mtl 1767 som ägare av hela Olofs del på 1/8. När Olofs och Annas söner Lars och Erik hade vuxit till sig 1786 fick de överta var sin 1/32. Då minskade Erik Larssons del till den avsedda: halva gården eller 1/16.

1794 övertogs Erik Larssons del av dottern Anna och mågen, nämndemannen Olof Carlsson från Gårda. Olof Carlssons svåger, lotsen Olof Eriksson, köpte 1/32 1812 och fick löfte om att få köpa även den andra 1/32 efter Olofs död. Den inträffade 1834. Från det året var Olof Eriksson den störste gårdsägaren på Heden, som hade delats upp genom åren. Olof ägde 7/64 (nästan ¼ av Heden) i och med att han också hade köpt tre andra 1/64. Efter Olof övertogs gården av dottern Anna och mågen, lotsen Berndt Pettersson. Berndt var ett av tre syskon från Ryd på Björkö som gifte sig till Hönö. Den här delen kallades A i Lantmäteriets karta från 1843.

Till den ursprungliga 1/8 hörde också M. Den delen bildades genom att Olof Olssons son Erik övertog 1/32. Den överfördes 1825 till dottern Anna-Lena och mågen Petter Olsson från Tjörn och delades sedan ytterligare till Petter-Ols-Anders och Petter-Ols-Olles.

Den sista 1/32 var Lars Olssons. När han dog kom denna del i mågen Erik Jonssons ägo. Han kom från Öckerö[1] och skrevs först för de 3/64 som uppkommit genom att Lars 1/32 hade lagts till hustrun Brittas 1/64, när de gifte sig. Erik Jonssons svåger Olof Larsson var lots och bodde i början på Kalven. 1829 kom han in på gården på Heden och står då för 7/192, medan Erik Jonsson fick nöja sig med 1/96 (=2/192). Om man lägger ihop dessa 1/192-delar får man precis 3/64 (obs då att 1/64 av dessa 3/64 kom från en annan gårdsdel, så att det ser ut som om den här delen var större än den var från början). Delar av gården såldes undan. Till slut hade Olof Larsson bara 1/48 (=4/192) kvar, vilken kallades H på kartan. Sonen Johan (Johan Fredrik) var också lots. Han kallades Janne. Erik Jonssons enda barn som bodde kvar på Heden var sonen Olof Eriksson. Han övertog faderns del, men den halverades så småningom för att till sist helt gå ur släkten. Olof bodde då bara i en liten koja (som det står i hfl).

[1]Erik Jonsson, eller Jonasson, var son till kyrkväktaren Jonas Blomström på Öckerö och sedan boende på Heden, även om han kallas Blomstedt vid sin vigsel. Man kan se i hfl att han var son till honom och följa honom genom åren hos föräldrarna till giftermålet. Jonas och hans hustru kom från Längjums socken i Larvs pastorat i Skaraborgs län, där Erik var född 1780. Erik Jonsson står som ”s.skr.” i hfl, kanske sockenskrivare.

2.
1/8
1750
Olof Börgesson
54
58
62
66
70
74
1/16
78
Lars Olsson
Olof Olsson 40
82
86
3/64
90
94
Anders Olsson
Utbruk
Olof Olsson 54
98
Anders Olsson
1/24
1/48
1802
6
10
Erik J.
Olof Pettersson
Utbruk
14
O.O. 81
18
22
26
30
34
1/32
38
Olof Er.
Torger A.
Olof A.
42
46
1850
O
?
B
C

Gård 2

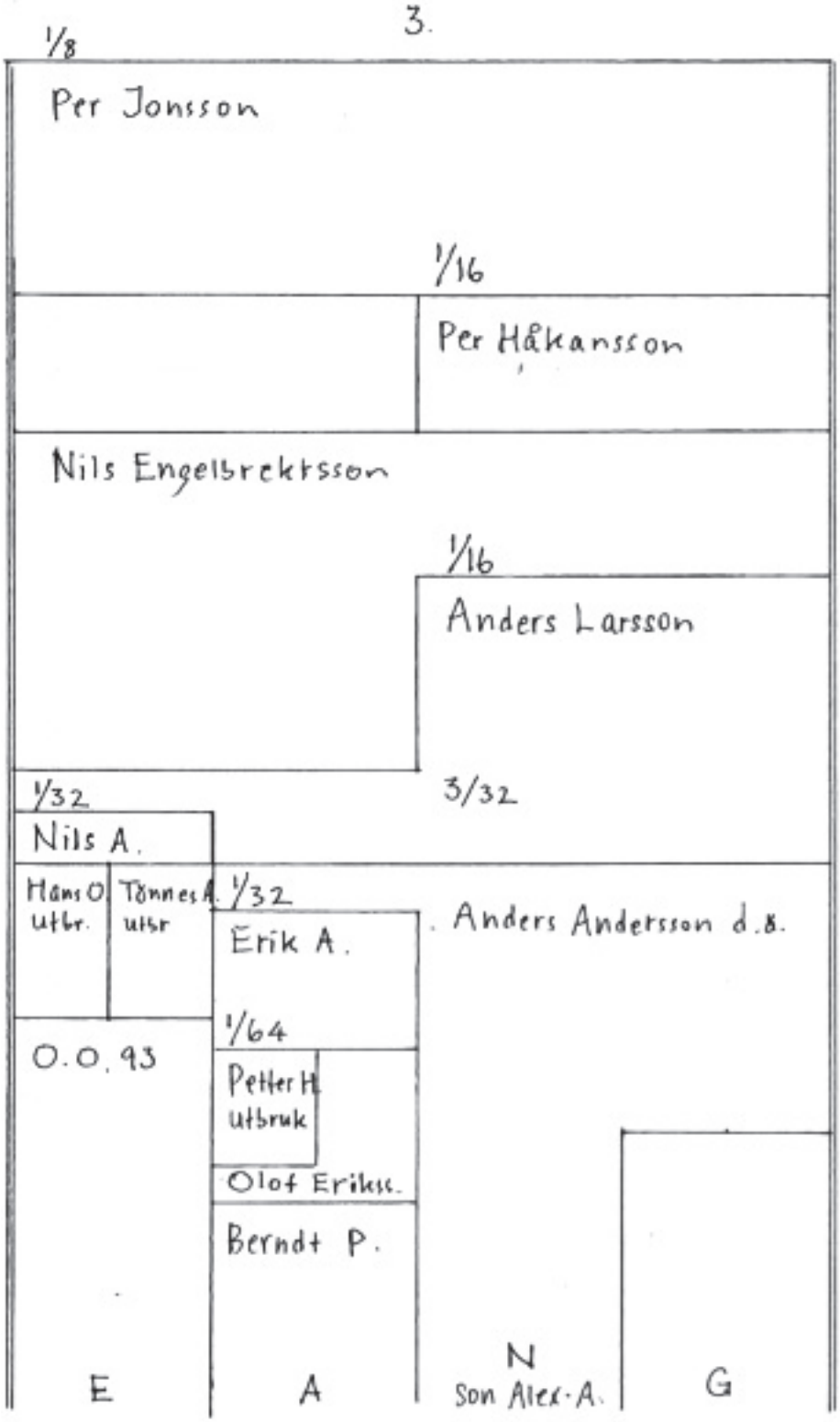
Gård 2 stod av hävd först i mtl. Den ägdes av lotsen Olof Börgesson från Rörö. Han hade gift sig dit 1738 med lotsdottern Anna Jacobsdotter som var född där. I den här släkten blev det med sonen Olof ett långt gifte genom tidiga dödsfall och omgiften. Flera Olof Olsson föddes. Det är inte lätt att hålla isär dem, särskilt som ett par av dem vid ett tillfälle bytte d.ä. mot d.y.

Av Olofs och Annas barn var det bara sonen Olof (född 1740) som överlevde barndomen och bodde kvar på Heden. Dottern Olena blev gift på Rörö. Olof Olsson var först gift med Kerstin Andersdotter från Tjörn. Av deras fyra barn blev bara sonen Anders kvar på Heden, på 1/24 (hans 1/24 och halvbrodern Olofs (född 1781) 1/48 var tillsammans 1/16). Anders var först gift med Maret Pettersdotter från Björkö och sedan med Kerstin Berndtsdotter från Harestad och fick i första äktenskapet sonen och blivande mästerlotsen Olof, vilken nämns under gård 1a. I andra äktenskapet föddes sonen Torger, senare lots. Fler barn föddes i båda äktenskapen men blev inte bosatta på Heden. Olof och Torger delade föräldrarnas gård så att Olof fick 1/64 och Torger 1/32 (Olof utökade sin del med hustrun Helenas del av 1a). I mtl står det andra bråktal för deras ägor men det hade blivit ett fel vid arvsskiftet efter Anders Olsson, så det stämde inte på 1/192 när.

Olof Olssons (född 1740) hustru dog tidigt, och han gifte om sig med Olena Jonsdotter från Lilleby (dotter till Jon Börgesson och Margareta Jönsdotter). De fick bl.a. sonen Olof, född 1781. Denne Olof kallas i källorna i början Olof d.y. i relation till moderns nye man Olof Olsson som var född 1754 och var utsocknes. Efter styvfaderns död ägde ”Olof 81” dennes del på 1/48 och kallades nu d.ä. i relation till den yngre halvbrodern född 1793. Olof var gift med Elin Jonasdotter från Hult och bodde några år i början i Hult. Efter hans död gifte Elin om sig med Håkan Håkansson. Gårdsdelen minskade med åren och övertogs till slut av Andreas Eriksson från A som en del av hans gård L (se 1a).

Olof Börgessons barn i andra äktenskapet var Anders, Sven och Britta. Britta har nämnts under 1b. Hon ärvde 1/64 som slogs ihop med maken Lars Olofssons 1/32 till 3/64. Sven flyttade till Rörö och ägde enligt hans boupptecknin 3/128 av Heden. Det är svårt att räkna ut var denna del låg. Brodern Anders flyttade till Hälsö men drev sina 3/64 av Heden som utbruk. Det skrevs länge under Anders, och efter honom mågen Olof Pettersson. Frågan är om det är möjligt att få rätsida på denna gård.

På något sätt bildades gårdsdelarna G, J och K av Anders utbruk. Olof Persson på Grötö var gift med Malena Olsdotter, dotter till ”Olof Olsson 54” och Olena Jonsdotter (om dessa se ovan). Han köpte upp gårdsdelar på Heden och fick ihop till G (förutom ovanstående del köpte han en del från gård 3 nedan). Delen J ägdes av klockaren Johannes Berndtsson, och K av mästerlotsen Andreas Hindriksson. De här delarna räknades i 1/40, 1/80, 9/160 och 3/128. Det är inte lätt att få ihop alla bråktalen. Dock var det så att det kunde bli fel från början. Lantmäteriet upptäckte senare att 1/40 rätteligen borde varit 1/32 och 1/80 varit 1/64. Det stämmer då bättre med övriga gårdsdelar, men det blir fel om man räknar ihop alla delarna på Heden, som måste bli 32/64.

3.
1/8
Per Jonsson
1/16
Per Håkansson
Nils Engelbrektsson
1/16
Anders Larsson
1/32
3/32
Nils A.
Hans O. utbr.
Tönnes A. utbr
1/32
Erik A.
Anders Andersson d.8.
1/64
O.O. 93
Petter H. utbruk
Olof Eriksc.
Berndt P.
E
A
N
Son Alex. A.
G

Gård 3

En åttondel av Heden tillhörde sedan gammalt Måns Andersson och hans son Bryngel, vilken var båtsman och rymde från tjänsten och från gård och grund. Hustrun Ingeborg Nilsdotter från Hult blev så småningom omgift med Per Jonsson från Ytterby. Bryngel hade väl då dödförklarats. I detta äktenskap föddes dottern Börta som kom att föra arvet vidare. Hon blev gift med Anders Svensson från Tjörn. Anders och Per var stridbara personer, och det finns mycket i domböckerna om deras tvister om Heden och Hult. Anders och Börta fick sonen Nils, vilken under en kort tid (1804-08) stod för 1/32.

Dottern Johanna Persdotter i andra äktenskapet (fadern var Per Jonsson) gifte sig omkring 1764 med rotebåtsmannen Per Håkansson Klädesholm (dial. Klässholm). Per Håkansson stod tidvis för hela åttondelen, medan under en tid en av Olof Olssönerna på Heden stod för 1/16 (jordeboken 1764). Alltnog, Per överlämnade 1775 hela åttondelen till Nils Engelbrektsson från Inland, vilken hade gift sig med Anders Svenssons änka Börta Bryngelsdotter. De hade 1/8 till 1786.

1786 delades gården mellan Nils Engelbrektsson med hustrun Börta och Anders Larsson från Öckerö. Han hade gift sig med Ingeborg Andersdotter, syster till Nils Andersson ovan.

Efter 1808 skedde flera delningar som är svåra att reda ut. Gården uppgick i E, A och G. En del blev kvar, N. Den var på 1/32 och kom att ägas av Alexander Andersson, son till Anders Larssons son Anders Andersson d.ä. Denne äldre Anders ägde först 3/32, men fick sedan dela med brodern Erik (1/32), tills denne flyttade till Inland. Anders Andersson d.y. ägde 1/64. Han var inte släkt med d.ä. utan gift med Johanna Olsdotter, dotter till Olof Olsson och Olena Jonsdotter (se gård 2) och svägerska till Olof Persson på Grötö. Denna och en lika stor del av den äldres mark såldes i slutet av 1820-talet till Olof Persson från Grötö som del i G.

Efter Nils Andersson har jag tolkat det som om Hans Olsson på Öckerö stod för ett utbruk på 1/64, och Tönnes Andersson med syskon (från gård 1a) för 1/64. Dessa delar köptes sedan av Olof Olsson (född 1793) som del i E. Erik Anderssons del övertogs av hans svåger Petter Hansson på Ryd som utbruk (1/64) och sedan av Olof Eriksson som del av A (1/32). Det är svårt att nå fullständig säkerhet i fråga om dessa gårdsdelar, då det inte har gått att följa mtl år från år från 1820 (ej publicerade i AD ännu, och hfl täcker en längre period, ofta 5 år). Lantmäteriets kartor har inte heller tagit upp dessa gårdsdelar.

Exempel på vad jag hittat om Heden i Lantmäteriets material.

Av de berg som fanns nämns *Nästås* först. Namnet var alltså väl inarbetat redan 1842. Det är högst, drygt 20 m.ö.h, och blev därför lotsutkik. Alla gårdarna hade tillåtelse att gå dit på en stig som var en sorts allmänning. Norr därom fanns *Valeberget* och området därintill Valen(dialektalt Varn). Genom detta fick jag lösningen på problemet med ett vykort från arbetet med förra artikeln. Det står där ”Valen”, Heden. Jag trodde att det var en förväxling med Hult, och min faster Doris från Heden kände inte till detta. Heden hade alltså en egen vale. Om namnet står för vardberg/vårdkaseberg är svårt att säga, men det är inte högre än 10-15 meter. Man kan fråga sig varför inte Nästås blev platsen för en vårdkase. Valen är det berg som med en brant vägg gränsar till den ursprungliga sluttningen på Lökholmsvägen norr om husen A och N.

Figur 2. Gammalt vykort från Heden. Valen är ett namn på en del av byn som verkar ha använts mycket lokalt och kommit ur bruk för länge sedan, då nu levande personer inte kan komma ihåg att de någonsin hört detta namn

Lökeberget vid Lökholmen är ungefär lika högt och ligger nära den nuvarande Öckeröbron. Strax söder om det området fanns också Hedens *Hässla*. Det har inte blivit lika känt som Hults Hässla, men jag vet att det fanns mycket hassel där när jag var liten. Det som vi kallade Nödderåsa har jag för mig låg lite längre söderut och är nu genomskuren av vägen till Klåva. Ett *Linneberget* fanns också. Kartan visar att det måste vara det berg på 10-15 m.ö.h. där det nu finns ett vattentorn. I övrigt fanns *Tångeberget*. Dock finns det inget riktigt berg ute vid Tångens fyr, så man menade väl någon av de högsta bergsknallarna lite innanför den. Hela delen norr om den nuvarande hamnen benämndes av gammalt *Kråkholmen (Stora Kråkholmen)*! Tydligen kom detta namn till när havet stod så högt att den var kringflutet av vatten. Det som vi nu kallar Kråkholmen (intill färjan) hette Lilla Kråkholmen. Havet stod då över den låglänta delen som nu är platsen för en fotbollsplan och som fortsätter norrut över Gamla eller Stora gärdet. Strandvägen, som den hette redan då, ledde ner till bryggan. Det finns siffror på kartan från 1842, vilka motsvaras av dem i en lång förteckning av ägodelar i samband med skiftet. Dock är kartan på sina ställen svårläslig i små detaljer. Siffran för *Käringehamn* ser ut att finnas närmast den nuvarande hamnen. Det verkar alltså som om hamnen förr kallades Käringehamn. Intill den fanns Käringehamns kärr, det som på kartan motsvarar Heakilen, där vattnet ibland stod så högt att man kunde åka skridskor.

Jag har nämnt två vägar. De stora vägarna var enligt skiftet 6 alnar breda (ungefär 3 meter). Två ytterligare stora vägar fanns; Gårdavägen och Tångevägen. Den senare gick alltså inte längre än till en liten bit bortom Tången, där utmarken fanns.

Man får också lösningen på vad Söra hôla (som Gottfrid Börjesson alltid sade) var. På skifteskartan från 1842-43 heter den *Sörhålan* och sägs vara en gemensam sandtäkt. Jag tror att den först var en vik från den nordligaste delen av Borslyckeviken intill Strandvägen och att den vid uppgrundningen skars av och blev sankmark med ett förråd av havssand.

Hedens utmark i söder gick bara till en vik norr om *Korshamnsberget*. Detta berg som vi förr kallade Kanonberget (på grund av den militära anläggningen från kriget) upptogs i skiftesförteckningen över ägodelar, så utmarken nådde väl precis fram till berget. Söder om Hedens utmark låg Gårdas och ner mot Dannekroken och Nötholmen Hults. Små vägar var anlagda för åtkomst av olika åkrar och ängar i de olika skiftena som en gård hade (dock aldrig fler än tre skiften för en gård). De var bara 2 alnar breda. På kartan från 1842 är det mycket svårt att se någon väg ö.h.t. men de stora vägarna hade säkert samma sträckning som under senare tid. Utmarken specificeras på kartan från Storskiftet 1797. Delar av utmarken var enligt skifteshandlingarna uppodlade. På kartan från 1797 ser man bl.a. att *Engelsmännens hage* (i Hults utmark) inte finns inritad, vilket den gör i en karta från 1861 med uppgifter från 1858. Detta är ju ett stöd för att den hade något med Engelsmännen omkring 1810 att göra och inte en myt. Formen är enligt min mening alltför konstruerad för att från början bara ha varit en beteshage. Det bör ha varit en byggnad av något slag. 1797 kallas detta område Nötholmshålan. Nötholmen är den del som förr var en kringfluten holme och som nu är Fotöbrons fäste. Står man på berget och tittar ner på området förstår man varför det kallades håla.

Den som är intresserad kan hitta fler saker i Lantmäteriets material. Det är sökbart (bäst är *avancerad sökning* för att komma till rätt by – det är dock inte så avancerat som det låter), så man kan få fram allt om varje by på Hönö i en översikt. Även de andra öarna kan självklart hittas. Om man snabbt vill komma till det som jag betraktar som nyttigast för gårdsforskningen kan man gå in på Laga skiftet under 1920-talet. På Heden gjordes det som nämnts 1922-24, i Hult 1928. De andra byarna och öarna har jag inte kontrollerat.

Jag gör inte anspråk på att ha kommit fram till hela sanningen om Hedens ägare. Meningen har varit att försöka reda ut detta så långt det är möjligt. Det är min tolkning jag redovisar här. Hur mycket man än arbetar med ett sådant här projekt kan det bli fel. Man kan bli ”insnöad” på sina data. Men kännedom om så många pusselbitar som möjligt från olika källor och en känsla för hur det kan ha varit ger en modell att utgå ifrån och kunskap om olika personer och släkter som kanske inte alla av läsarna ännu själv kommit fram till. T.ex. är det inte helt lätt att reda ut alla Olof Olssöner och Anders Olssöner. Den som finner något ologiskt eller alldeles felaktigt är välkommen att höra av sig.

Källorna jag använt framkommer i texten. Jag vill avslutningsvis tacka Agneta Zachariasson som låtit mig ta del av gamla vykort och Rolf Nilsson som gjort sitt monumentala arbete med renskrivning av mantalslängderna 1669-1807, vilket gör det så mycket lättare och snabbare än att gå in i originalen.

Henrik Karlsson 2014

Styrelsen år 2013

Ordförande	Claes-Göran Sörensson	96 93 38
V ordförande	Hans Taremark	96 73 25
Kassör	Helene Sörensson	96 71 55
Sekreterare	Agneta Zachariasson	96 50 41
Ledamot	Gunnar Alexandersson	96 75 70
Ledamot	Arne Börjesson	96 61 55
Ledamot	Lena Knutsson	96 17 88
Suppleant	Roland Vejfors	96 76 14
Suppleant	Jan Ek	97 66 70
Suppleant	Barbro Parment	

Styrelsen meddelar

Hemsidan – på föreningens hemsida www.oosf.se kan ni hitta namn, adress, mail, telefonnummer till styrelsen. Hör gärna av er till oss med idéer, funderingar, förslag, frågor osv.

Bankgiro – Föreningens bankgiro är **734-3999**

Mailadress – Har du bytt mailadress är det bra om du meddelar Agneta detta: agneta@oosf.se

DVD skivor – Föreningens DVD-skivor **Öckerö Socken 1895 – 1941** finns till försäljning till en kostnad av 395 kr för medlemmar, 495 för icke-medlemmar. Samt en komplettering för den som redan har den första utgåvan 1895-1939 kompletteringen kostar 75 kr för medlemmar och 100 kr för icke-medlemmar. Beställ hos Agneta: agneta@oosf.se eller 96 50 41.

Medlemsavgift – Kassören har meddelat att det är många av våra medlemmar som inte betalt in sin medlemsavgift. Ni kan väl kolla upp om det ev gäller er.